

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

T. VI

GMINA DARŁOWO

FUNDACJA „DZIEDZICTWO”

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

TOM VI

GMINA DARŁOWO

Redakcja:

WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI
JAN SROKA

SŁAWNO 2007

ABSTRACT: Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka (eds), *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. 6: *Gmina Darłowo* [History and Culture of the Sławno region, vol. 6: Darłowo Community]. Fundacja „Dziedzictwo”, Sławno 2007. pp. 375, fig. 126, colour tabl. 46, tables 3. ISBN 978-83-60437-66-1. Polish text with German summaries.

This is an edition of study of aspects of history and culture of the Darłowo region [Pomerania, Poland]. These papers refer to archaeology and history of the region which is virtually unknown for most of Polish current citizens. It is hard to build a society without roots and without history. People who have lived here for over 50 years do not understand the cultural landscape which has been created and constructed for centuries. The aim of the collection of paper is to bring the history nearer. The knowledge about the past of the region will allow to understand the landscape and protect it as well as create a new social approach to the future.

Recenzent: prof. dr hab. Marian Drozdowski

© Copyright by Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka 2007

© Copyright by Authors

Na okładce: W. Borchmann, *Kościół w Domasławicach*, olej, lata międzywojenne XX wieku

Publikację wydano ze środków Urzędu Gminy w Darłowie

Tłumaczenia na język niemiecki: *Brygida Jerzewska*

Redaktor: *Katarzyna Muzia*

Skład i łamanie: *Eugeniusz Strykowski*

Wydawca/Herausgeber: Fundacja „Dziedzictwo”, 76-100 Sławno, ul. A. Cieszkowskiego 2
Wydawnictwo „Region”, 81-574 Gdynia, ul. Goska 8, www.region.jerk.pl

ISBN 978-83-60437-66-1

Druk/Druck: Sowa – Druk na życzenie, www.sowadruk.pl

Spis treści

JAN SROKA (Sławno), WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI (Poznań), <i>Dylematy: kultura czy gospodarka, zrównoważony czy żywiołowy rozwój?</i>	7
WACŁAW FLOREK (Słupsk), <i>Krajobraz gminy Darłowo jako wynik ewolucji środowiska</i>	13
TOMASZ DRZAZGA (Lipnica), <i>Jezioro przymorskie Kopań</i>	27
JACEK KABACIŃSKI (Poznań), THOMAS TERBERGER (Greifswald), JOLANTA ILKIEWICZ (Koszalin), <i>Archeologiczne badania późnomezolitycznego osadnictwa w Dąbkach</i>	47
ANDRZEJ CHLUDZIŃSKI (Pruszcz Gdański), <i>Nazwy miejscowe gminy Darłowo</i>	57
LESZEK WALKIEWICZ (Darłowo), <i>Domena Darłowska</i>	105
BRONISŁAW NOWAK (Słupsk), <i>Rycerstwo okolic Darłowa do początku XV wieku</i>	139
MAREK OBER (Szczecin), <i>Gotyckie kościoły wiejskie okolic Darłowa</i>	177
ALEKSANDER JANKOWSKI (Bydgoszcz), <i>Zabytkowe konstrukcje drewniane w datowaniu budowli monumentalnych – jeszcze jedna glosa w kwestii genezy i historycznego rozwarstwienia struktury architektonicznej kościoła w Bukowie Morskim</i>	203
JADWIGA KOWALCZYK-KONTOWSKA (Szczecinek), <i>XIX-wieczne kościoły gminy Darłowo</i>	217
EWA GWIAZDOWSKA (Szczecin), <i>Krajobraz naturalny i kulturowy gminy wiejskiej Darłowo udokumentowany w ikonografii archiwalnej</i>	237
MARGARETA SADOWSKA (Sławno), <i>Z historii wioski rybackiej i nadmorskiego kąpieliska w Dąbkach</i>	267
KONSTANTY KONTOWSKI (Darłowo), <i>Cmentarze gminy Darłowo</i>	277
ZBIGNIEW SOBISZ (Słupsk), <i>Flora naczyniowa parków dworskich i cmentarzy gminy Darłowo</i>	301
MARIA WITEK (Szczecin), WALDEMAR WITEK (Szczecin), <i>Idea projektu „Żywy skansen Słowino” jako przykład ochrony krajobrazu kulturowego</i>	317

JACEK KABACIŃSKI (Poznań), WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI (Poznań), <i>Zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego w gminie Darłowo</i>	341
Indeks nazw osobowych	357
Indeks nazw geograficznych.	365
Lista adresowa Autorów	373

Idea projektu „Żywy skansen Słowo” jako przykład ochrony krajobrazu kulturowego

MARIA WITEK* (SZCZECIN)

WALDEMAR WITEK* (SZCZECIN)

1. Wprowadzenie

Od wielu lat w środowiskach naukowo-konserwatorskich toczy się dyskusja nad postrzeganiem krajobrazu kulturowego oraz sposobami dokumentowania i zakresem ochrony wiejskiego dziedzictwa kulturowego. Powyższe działania zaowocowały licznymi – często inicjowanymi przez lokalne samorządy i stowarzyszenia – interdyscyplinarnymi i cyklicznymi konferencjami¹ oraz towarzyszącymi im opracowaniami naukowymi, a także konkretnymi i wdrażanymi programami, dla których nadrzędnym celem jest szeroko rozumiana „odnowa wsi” (zob. Idziak 2004). Idea ochrony dziedzictwa kulturowego została doceniona w działaniach samorządów lokalnych, m.in. w opracowanych strategiach rozwoju poszczególnych województw czy powiatów². Znowelizowano również usta-

* Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie.

¹ Na przykład ANTIKON. Polsko-niemieckie konferencje: „Architektura ryglowa – wspólne dziedzictwo”, a także konferencje: „Dzieje Wsi Pomorskiej” w Dygowie, „Spotkania Pomorskie” w Trzebiatowie czy „Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej”.

² W 2000 roku uchwalono Strategię rozwoju województwa zachodniopomorskiego, w której zapisano: „[...] krajobraz kulturowy woj. zachodniopomorskiego jest materialnym świadectwem bogatej historii tych terenów [...], zachowane elementy krajobrazu kulturowego [...] podkreślają odrębność tego regionu, [...] w połączeniu z krajobrazem naturalnym składają się na potencjalną wartość, która odpowiednio promowana może stanowić o atrakcyjności turystycznej województwa”. W 2001 roku opracowano Strategię rozwoju powiatu sławieńskiego na lata 2001–2015, której znaczną część poświęcono dziedzictwu kulturowemu. Na 55 zaproponowanych

wodawstwo w zakresie ochrony zabytków³, obejmując prawną ochroną nie tylko pojedyncze zabytki czy założenia przestrzenne, ale również szeroko rozumiany krajobraz kulturowy (np. w formie parków kulturowych), a także zobowiązano samorządy do opracowania planów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz ewidencji zabytków.

Ważnym elementem jest systematyczne rozbudzanie świadomości kulturowej i edukacja społeczności lokalnych (w tym poprzez szkołę) oraz promocja wartości i „produktów” regionalnych.

2. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy rozumiany w ujęciu ogólnym jest śladem obecności człowieka w przestrzeni oraz wynikającymi z tego wzajemnymi relacjami między zespołem elementów kulturowych i przyrodniczych (zob. Bogdanowski 1976). Na przestrzeni dziejów przekształcenia krajobrazu kulturowego odbywały się etapami (cyklami cywilizacyjnymi), w sposób harmonijny i wynikały z przesłanek utylitarnych, natomiast zaistniałe zmiany w krajobrazie były na tyle istotne, że ich dalsze utrzymanie zależało od stałych zabiegów następnych pokoleń. Jednak nadmierne eksploatowanie krajobrazu naturalnego oraz intensywna działalność gospodarcza człowieka doprowadziły w rezultacie do degradacji krajobrazu kulturowego. Na podstawie stanu zachowania mamy do czynienia z dwoma typami krajobrazu kulturowego (Bogdanowski 1973): 1) harmonijnym, w którym wszystkie elementy przestrzenne są dostosowane do lokalnej tradycji i charakteru środowiska naturalnego; 2) zdegradowanym, gdzie celowa lub nieświadoma działalność człowieka naruszyła naturalną równowagę fizjocenozy, wywołując trwałe i niekorzystne zmiany przestrzenno-krajobrazowe.

Na tym tle region zachodniopomorski ma swój niepowtarzalny wyraz z czytelnym odniesieniem do dawnego krajobrazu kulturowego oraz „głębią” historycznych treści. Podstawowe cechy krajobrazu kulturowego wsi na Pomorzu Zachodnim to m.in.: średniowieczne (placowe) układy przestrzenne, szachownicowy układ pól z rozłogami, struktura zabudowy zagrodowej z dużym nasyceniem budownictwem ryglowym oraz czytelne dominanty architektoniczne, jak kościół czy zespół dworsko-folwarczny.

programów operacyjnych aż 11 dotyczy działań zorientowanych na ochronę dziedzictwa kulturowego i jego wykorzystanie w formie czynnika rozwojowego regionu. Na szczególną uwagę zasługują projekty związane z ochroną: dziedzictwa kultury wsi, dziedzictwa kultury, krajobrazu i architektury oraz dziedzictwa kultury materialnej i osadnictwa (por. Idziak 2002).

³ Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 17 września 2003 roku, Dz.U. Nr 162, poz. 1568.

Zachowana na tym obszarze architektura wiejska (ryglowa) jest swoistym „zapisem” dziejów kolejnych pokoleń, odzwierciedleniem lokalnej tradycji. Współcześnie obszary wiejskie – a zwłaszcza budownictwo – są narażone na przekształcenia, utratę cech lokalnych, a nawet na całkowitą degradację. W celu ochrony wartości krajobrazu kulturowego i jednocześnie stworzenia warunków i szansy rozwoju (aktywizacji) obszarów wiejskich wskazana jest ścisła współpraca między społecznościami lokalnymi, władzami samorządowymi i środowiskiem naukowo-konserwatorskim, co powinno skutkować wypracowaniem optymalnych programów czy projektów odnowy wsi⁴.

O skuteczności tych działań decydują jednak konkretni ludzie, zarówno ci na poziomie danej społeczności lokalnej (liderzy), jak również urzędnicy i naukowcy, którzy są – lub mogą być – swoistymi „motorami napędowymi” wszelkich inicjatyw. Ważnym elementem jest również stworzenie korzystnego klimatu wokół idei ochrony dziedzictwa kulturowego, wzajemne zrozumienie stron i środowisk oraz poszanowanie ich opinii i kompetencji.

Wydaje się, że w tej różnorodności dyskusji, inicjatyw, programów, a także zaangażowaniu różnych środowisk jest „niekonwencjonalna” metoda oraz szansa dla harmonijnego rozwoju wsi opartego na zastanym „kapitale kulturowym”. To, co przetrwało winno być poddane naukowej interpretacji, a następnie waloryzacji na potrzeby współczesności, gdyż przetrwa to, co ma społecznie akceptowaną wartość lub zostanie taką wartością obdarzone. Świadomość wartości dziedzictwa kulturowego jest podstawowym warunkiem do pozyskania aktywnego uczestnictwa w procesie odpowiedzialności za jego ochronę.

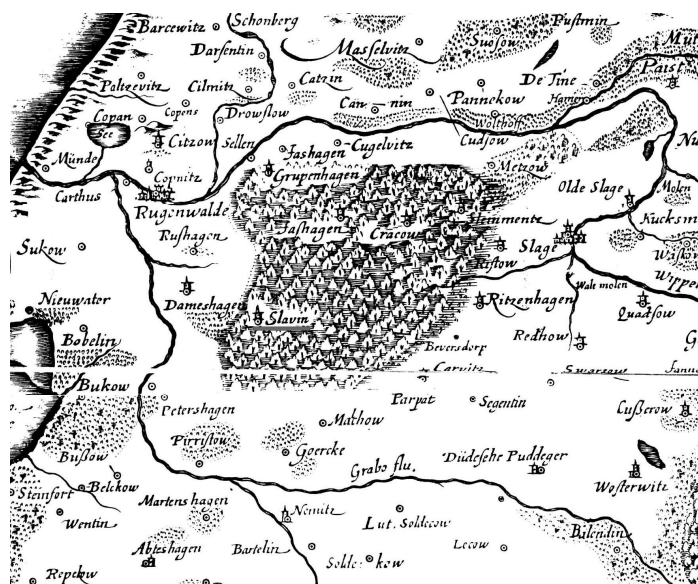
3. Słowino – uwarunkowania historyczno-kulturowe

Słowino to stosunkowo duża wieś sołecka, położona około 10 km na południowy wschód od wybrzeża bałtyckiego, przy lokalnej drodze Darłowo–Karwice (skomunikowanej z szosą krajową nr 6), w pobliżu

⁴ Takim programem jest wdrożony już projekt „Kraina w Kratę”, obejmujący swym zasięgiem obszar północnej części dawnego województwa śląskiego (na wschód od linii Darłowo–Sławno) i odnoszący się stricte do ochrony ryglowej architektury ludowej. Obszar „Kraina w Kratę” włączono w strukturę polskich produktów markowych turystyki wiejskiej. W koncepcji E. Szalewskiej (2002) projekt ten nie obejmuje jednak zachodniej części gminy Darłowo, w której – co należy podkreślić – kilka wsi stanowi również cenne zespoły ruralistyczne, o dużym nasyceniu ryglową zabudową zagrodową. Oprócz tego ta część gminy charakteryzuje się wysokimi walorami krajobrazu naturalnego – kompleksy leśne, rezerwat „Słowińskie Błota”, dolina rzeki Grabowa, jeziora przymorskie – przez co stanowi potencjalną atrakcję dla całego pobrzeża bałtyckiego.

dwóch linii kolejowych, otoczona od zachodu dużym kompleksem leśnym, którego integralną częścią jest rezerwat „Słowińskie Błota”, obejmujący około 145 hektarów.

Wieś wzmiankowana była w 1262 roku, kiedy biskup kamieński Herman przekazał część wsi (wówczas osadę opuszczoną) jako uposażenie klasztoru cystersów w Bukowie Morskim⁵. W latach 1270–1275 nadanie to zostało potwierdzone i poszerzone o całą wieś. Po reformacji i sekularyzacji dóbr klasztornych Słowino stało się własnością książęcą, a następnie podlegało domenie darłowskiej (Ryc. 1). Według spisu z około połowy XVII wieku we wsi odnotowano: sołtysa, 13 gospodarstw chłopskich, jednego „półchłopa” i trzech zagrodników.

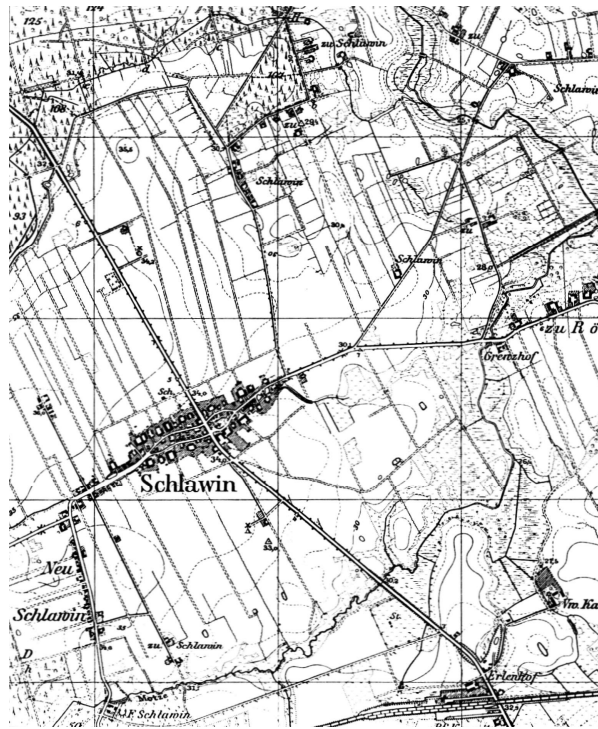
Ryc. 1. Fragment Wielkiej Mapy Księstwa Pomorskiego (Lubinusa) z 1618 roku (zbiory WUOZ w Szczecinie, Delegatura w Koszalinie)

W końcu XVIII wieku Słowino zamieszkiwali: pastor i kościelny, wolny sołtys, 18 chłopów, trzech „półchłopów”, pięciu zagrodników, 13 chałupników i kowal; łącznie 43 dymy. Była to największa wieś w okolicy. 24 października 1808 roku spłonęła większa część wsi razem z kościołem. W okresie XIX-wiecznych reform uwłaszczeniowych i podziałów rodzinnych wieś rozwinęła się w kierunku zachodnim i północnym, gdzie po-

⁵ Część historyczna została opracowana na podstawie G. Dummera (1989).

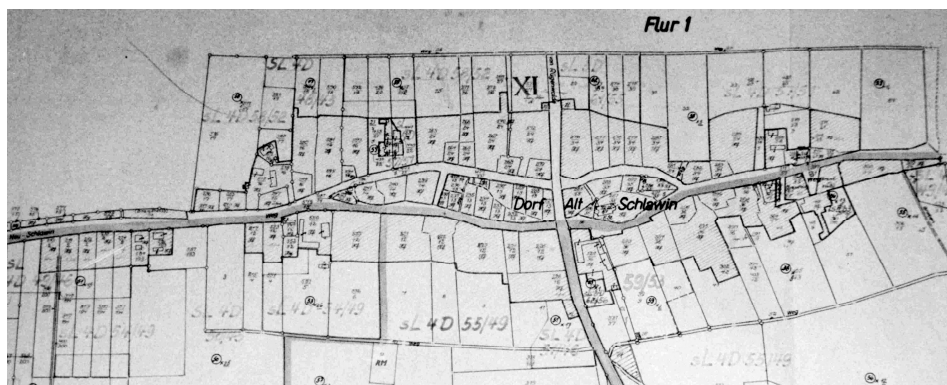
wstały kolonie chłopskie (*Neu Schlawin*). W 1836 roku wybudowano drogę Darłowo–Karwice, która przedzieliła układ przestrzenny na dwie części. W latach 70. XIX wieku wybudowano nowy kościół, częściowo zniszczony podczas pożaru w 1886 roku. W latach 1912–1914 wieś została zelektryfikowana.

Przed rokiem 1939 (Ryc. 2, 3) Słowino należało do największych wsi w regionie (862 mieszkańców). Stanowiło centrum miejscowego rzemiosła i produkcji przemysłowej. Działały tu m.in.: wytwórnia kielbas i konserw⁶, młyn i tartak, liczne warsztaty szewskie, ślusarskie, krawieckie, stolarskie, ciesielskie, budowlane, a także kuźnie i piekarnie. Słowino było siedzibą parafii, funkcjonowały tu: bank, szkoła, poczta, sklep, gospoda, izba porodowa. Jednak około 75% ludności zajmowało się rolnictwem, opartym głównie na hodowli krów, trzody i koni.

Ryc. 2. Mapa topograficzna Słowina z koloniami z 1934 roku (zbiory Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie)

⁶ Pomorska Fabryka Kielbas (Pawula – *Pommersche Wurstfabrik*) specjalizowała się w produkcji kielbasy, metki, salami oraz gęśich delikatesów (wędzone piersi i pasztety); posiadała swoje sklepy w Sławnie i Słupsku, kielbasy zaś dostarczała do Gdańska i Berlina.

Ryc. 3. Mapa katastralna wsi Słowo z 1936 roku (zbiory Archiwum Państwowego w Słupsku, syg. 1547)

Do 1939 roku w krajobrazie wsi dominowała zabudowa ryglowa, typologicznie zróżnicowana, odzwierciedlająca historycznie ukształtowane podziały własnościowe. Były to – w większości – budynki XIX-wieczne wzniesione po pożarze wsi w 1808 roku, aczkolwiek zachowały się liczne relikty o XVIII-wiecznej (i może starszej) metryce, z archaicznymi rozwiązaniami konstrukcyjnymi i ogniowymi (Ryc. 4). Dominującym elementem w strukturze wsi były czworoboczne (zamknięte) zagrody bauer-skie, z przejazdami bramnymi na froncie oraz o zróżnicowanej lokacji chałupy: w pierzei południowej w głębi podwórza i szczytem do drogi, a w pierzei północnej – kalenicowo, na froncie siedliska, z ogrodami i sadami.

Ryc. 4. Słowo, kurna chałupa w zagrodzie Hutha, widok z roku 1931 (zbiory Muzeum Narodowego w Szczecinie)

Od 2002 roku Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie prowadzi badania naukowo-konserwatorskie oraz ewidencję tradycyjnego (ryglowego) budownictwa ludowego w gminie Darłowo⁷. Zasoby budownictwa ludowego tej gminy należą do największych (najbogatszych) na obszarze dawnego województwa koszalińskiego (Dalska-Sienkiewicz 1997)⁸, nadając temu regionowi specyficzny charakter, określany we współczesnych koncepcjach zagospodarowania przestrzennego tego regionu jako „Kraina w Kratę”⁹. Przede wszystkim opracowano kilkadziesiąt kart ewidencyjnych dla najcenniejszych ryglowych budynków wiejskich oraz wytypowano – w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – kilkanaście obiektów do rejestru zabytków. Z czasem okazało się, że niektóre wsie, jako całościowo zachowane historyczne zespoły ruralistyczne, zasługują na kompleksową ochronę konserwatorską, co znalazło również odzwierciedlenie w zatwierdzonym przez gminę Darłowo *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy*, gdzie integralnym elementem jest tzw. studium kulturowe (Kowalczyk, Kontowski 2002).

Na podstawie analizy rozplanowania przestrzennego, struktury, komponentów zabudowy oraz dużego nasycenia architekturą szkieletową (ryglową)¹⁰ zainteresowano się wsią S ł o w i n o, która wydała się odpowiednim przykładem do opracowania karty monograficznej wsi, a następnie przygotowania i realizacji kompleksowego programu ochrony i odnowy wsi.

Słowino – widziane z lotu ptaka (Tabl. I: A) – potwierdza wszystkie wyżej opisane elementy średniowiecznej wsi zachodniopomorskiej, tj. rozplanowanie przestrzenne w formie regularnej owalnicy, szachownicowy układ pól z rozłogami i drogami polnymi, a także historycznie ukształtowaną strukturę zabudowy z ceglanym (neoromańskim) kościołem jako dominantą. W krajobrazie tym widoczne jest przenikanie się

⁷ Powyższe prace stanowią kontynuację (a także weryfikację) wcześniejszych badań realizowanych przez studentów Politechniki Warszawskiej oraz Pracownię Konserwacji Zabytków.

⁸ Według stanu badań z roku 1969, w dawnym województwie koszalińskim zarejestrowano 1700 obiektów zabytkowego (w większości ryglowego) budownictwa ludowego, z czego aż 650 budynków odnotowano na terenie gminy Darłowo.

⁹ Terminu tego po raz pierwszy użyto w 1994 roku, podczas wystawy poświęconej budownictwu, zorganizowanej przez Słupski Oddział Towarzystwa Opieki nad Zabytkami i ma on bezpośrednie odniesienie do motywu architektonicznej konstrukcji ścian.

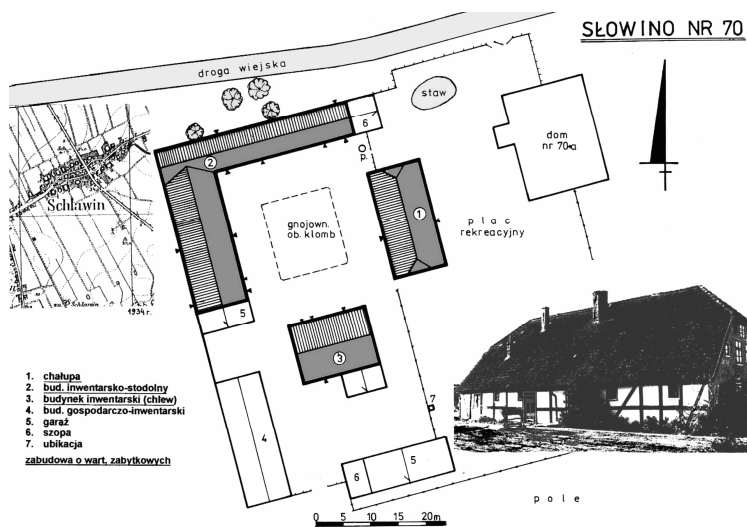
¹⁰ W Słownie (z przysiółkami) na ogólną liczbę 146 budynków w ewidencji konserwatorskiej ponad połowa została wzniesiona w technice ryglowej (w tym o łączonej konstrukcji lub wtórnie przemurwane), natomiast około 25 budynków (głównie chałup) zachowało pierwotną formę architektoniczną.

elementów kulturowych i naturalnych, harmonia wielowiekowej tradycji oraz zrównoważona transformacja.

Układ przestrzenny rozplanowany jest na linii NW–SE, w osi historycznego traktu do Bukowa Morskiego, przecięty pośrodku drogą do Darłowa (XIX-wieczną), a działki siedliskowe zamknięte są tzw. drogami zagumiennymi. Centralnym miejscem wsi jest wrzecionowaty, owalny plac (nawsie), otoczony drogami i rozdzielający dwie (łukowato wygięte) pierzeje. Na nawsiu posadowiony został kościół oraz historycznie wtórne zagrody małorolne i rzemieślnicze. Pierzeje wokół nawsia charakteryzują się zwartą zabudową z dominującymi czworobocznymi (zamkniętymi) zagrodami bawerskimi, a także z obiektami wiejskiej infrastruktury – fabryka, świetlica, sklep, piekarnia.

Ryglowa zabudowa Słowina stanowi „zapis” dziejów kolejnych pokoleń oraz odzwierciedla miejscową tradycję. Budynki te charakteryzowały się użytecznością i praktycznością, były wznoszone z ogólnodostępnych materiałów (drewno, glina, słoma, trzcina) przez miejscowych rzemieślników, opierających się na stosunkowo prostych i sprawdzonych konstrukcjach, adekwatnych do lokalnych warunków klimatycznych.

We wsi zachowały się wszystkie typy dawnych zagród, odzwierciedlające historycznie wykształcone podziały własnościowe i stanowiące także oryginalne wnętrza architektoniczne. Okazale prezentują się czworoboczne (zamknięte) zagrody bawerskie (np. nr: 17, 70, 83), rozłokowane na przestronnych działkach, z budynkami bramnymi na froncie i dużymi

Ryc. 5. Słowo, plan zagrody chłopskiej nr 70. Oprac. W. Witek

chałupami (Ryc. 5), zagrody średniorolne, głównie trzybudynkowe (np. nr: 15, 74, 75/76), o zróżnicowanych i nieregularnych kształtach siedlisk oraz wyraźnie mniejszej skali obiektów i uproszczonym programie użytkowym. Z kolei zagrody małorolne (biedniackie) dwubudynkowe były lokowane na nawsiu (np. nr 71) lub na obrzeżach układu przestrzennego.

Chałupy (Tabl. II: A) stanowią blisko połowę całej zabudowy ryglowej we wsi. Reprezentują różne typy – adekwatnie do skali zagród i historycznych podziałów własnościowych. Najstarszym domem z reliktowymi rozwiązaniami konstrukcyjnymi i użytkowymi jest chałupa w zagrodzie nr 67. Ten obecnie mało efektowny obiekt, z licznymi nawarstwieniami i ingerencjami budowlanymi, stanowi przykład XVIII-wiecznej chałupy kurnej (bezkominowej).

Zdecydowana większość zachowanych współcześnie chałup została wzniesiona w pierwszej połowie XIX wieku, w tym liczne są obiekty datowane: nr 2 – 1818/1856 rok; nr 70 – 1825 rok; nr 24 – 1836 rok; nr 15 – 1856 rok; nr 60 – 1857 rok. Budynki te charakteryzują się regularną kratownicą konstrukcji szkieletowej z dwoma poziomami rygli (budynki starsze o jednym ryglu), z przynaróznymi zastrzałami oraz glinianym (strychułowym) wypełnieniem pól międzyryglowych. Ściany pozostawiono nietynkowane, sporadycznie bielone lub odeskowane; szkielet czerniony, a pola międzybelkowe bielone. Przeważają dachy naczółkowe i rzadko dwuspadowe, z szerokimi okapami, kryte pierwotnie strzechą, a następnie wtórną dachówką. Pod względem konstrukcyjnym budynki te cechują się solidnym i starannym wykonaniem, powtarzalnymi rozwiązaniami ciesielskimi, wskazującymi na rodzimy warsztat budowlany. Wnętrza mają układ dwutraktowych (chałupy bauerskie trójtraktowe), z sienią na osi krótkiej i izbami paradnymi w części frontowej. Na uwagę zasługują różnorodne systemy ogniowe: pozostałości po komorze dymowej w chałupie kurnej (nr 67), czarna kuchnia w chałupie nr 71, szerokie kominy „baby” (np. nr: 54, 74), przebudowane kominy słupowe z trzonami kuchennymi i piecami kaflowymi.

Budynki gospodarcze (Ryc. 6) stanowią obecnie swoiste relikty, ponieważ utraciły – w większości – swą pierwotną funkcję. Obiekty te na przestrzeni lat były rozbudowywane i przemurowywane, ale w wielu przypadkach (np. budynki inwentarskie) zachowały się w nich fragmenty ścian ryglowych. Głównym elementem zagród chłopskich są budynki bramne (stodolno-inwentarskie) z szerokimi wrotami i inskrypcjami na nadprożach (np. nr: 2, 17, 55, 70). Na uwagę zasługują także wielkokubaturowe (2–3-klepiskowe) stodoły, w tym najstarszy obiekt z 1797 roku w zagrodzie nr 18.

Uzupełnieniem zabudowy zagród są elementy tzw. małej architektury. W tym przypadku sporadycznie zachowane są wolnostojące piekarniki (nr 2, 63), ceglane ogrodzenia zagród (np. nr: 15, 17), kamienne studnie (pierwotnie z żurawiem, następnie z kołowrotem) oraz XX-wieczne metalowe pompy (np. nr: 55, 70).

Ryc. 6. Słowino, ryglowe budynki gospodarcze w zagrodzie nr 20. Fot. W. Witek, 2005 r.

Ryc. 7. Słowino, drzwi frontowe w chałupie nr 60. Fot. W. Witek, 2005 r.

W wielu obiektach zachowały się oryginalne stolarki (Ryc. 7, 8) z czasów budowy domów, o zbliżonych konstrukcjach i wystroju stylowym (bez względu na zamożność gospodarzy) – co wskazuje na korzystanie z miejscowego i stosunkowo taniego warsztatu stolarskiego (przed 1939 rokiem we wsi było kilku stolarzy). Poza tym drzwi i okna stanowiły swoistą wizytówkę domu, stąd powszechna chęć dekoracyjnego potraktowania tego elementu budynku. Detal architektoniczny związany jest – w większości – z wyżej wymienionymi stolarkami w postaci: ozdobnych szyldzików, zamków puszkowych, klamek z motywami zoomorficznymi (Ryc. 9), płycin oraz opasek okiennych zwieńczonych gzymsami. Ryglowe wystawki dachowe (np. nr: 24, 55, 75/76) posiadają ozdobnie profilowane końce belek oraz snycersko opracowane zaleskowanie. W zwieńczeniu wystawki chałupy nr 28 umieszczony został pazdur.

Ryc. 8. Słowino, okna w elewacji frontowej chałupy nr 74. Fot. W. Witek, 2005 r.

Niezwykle cennym i intrygującym elementem detalu w zabudowie wiejskiej są inskrypcje, które stanowią cenne źródło „opowiadające” historię wsi, potwierdzają datowanie budynku, a także są „świadkiem” dziejów danego obiektu czy zagrody (Ryc. 10). We wsi zewidencjonowano około 25 inskrypcji, z czego zdecydowana większość umieszczona została na belkach – głównie na nadprożach drzwi i wrót (sporadycznie na oczeple, płatwi czy ryglu). Inskrypcje są ozdobnie ryte (kaligrafowane), a także malowane. Zawierają: 1) inicjały lub pełne nazwisko właściciela i budowniczego + datę; 2) nazwisko właściciela + datę + sentencję. Dodatkowo ozdobione były motywem roślinnym (np. tulipanem). Oprócz tego pojedyncze inskrypcje odnotowano na kamieniu (w studni), w tynku (we fron-

Ryc. 9. Słowino, klamka drzwi frontowych w chałupie nr 70. Fot. W. Witek, 2005 r.

DER BAUER · CASPER ZENTE · ZIMMERMAN PETER MAAS · ANNO 1797

Ryc. 10. Słowino, inskrypcja na nadprożu wrót stodoły nr 18. Oprac. W. Witek

tonie domu), w glinie (na ścianie strychu) oraz na metalowym datowniku – w szczycie budynku inwentarskiego.

Słowino było dużą wsią o stosunkowo rozbudowanej infrastrukturze, której pozostałości przetrwały do czasów współczesnych. Przede wszystkim zachował się kompleks murowanych budynków dawnej fabryki kiełbas i konserw (Ryc. 11) z domem właściciela i budynkiem dla pracowników. Po 1945 roku w fabryce produkowano wino owocowe. Zachowały się także: budynek szkoły – zaadaptowany na mieszkania; gospoda (przy której stał dystrybutor paliwa) ze świetlicą, pełniącą obecnie funkcję szkoły; piekarnia – współcześnie zagroda chłopska, oraz mleczarnia – dom mieszkalny. Aktualnie we wsi powstały również nowe elementy o charakterze ogólnowioskowym, m.in. dawną porodówkę zaadaptowano na szkołę i wzniesiono nową remizę oraz sklep.

Ryc. 11. Słowino, budynek dawnej fabryki kiełbas i konserw. Fot. W. Witek, 2004 r.

Ryc. 12. Słowino, „zielona brama” z kasztanowców przy zagrodzie nr 74. Fot. W. Witek, 2004 r.

Integralnym elementem układu przestrzennego i zabudowy jest zieleni, zarówno ta związana z otaczającymi polami i sadami, jak również elementy zieleni przyzagrodowej o charakterze ozdobnym. Główna droga dojazdowa do wsi (od południa) obsadzona została kasztanowcami (tworząc aleję), a nawsie – po zachodniej stronie kościoła – zwartym szpale-rem drzew liściastych (głównie lip). Przed zagrodami odsuniętymi z linii pierzei wytyczone są krótkie aleje kasztanowców (Ryc. 12) (np. nr: 2, 7). Przy wjeździe do zagrody nr 74 zachowała się okazała tzw. zielona brama (kasztanowców). Przed domami założone są tzw. przedogródki kwiatowe, a część podwórzy (z miejscem po dawnych gnojownikach) zamieniono na klomby z trawnikami. W zagrodzie nr 75/76 zaaranżowany został tradycyjny ogród z typowo wiejską zielenią.

4. „Żywy skansen Słowino”

Po 1945 roku doszło do powolnej (aczkolwiek systematycznej i często nieodwracalnej) degradacji historycznej zabudowy oraz zmian w krajobrazie kulturowym. Przede wszystkim wyburzono najstarsze (w tym kurne i wąskofrontowe) chałupy, które prezentowały najniższy standard mieszkaniowy, a także stosunkowo zły stan techniczny. Oprócz tego duże zagrody chłopskie były dzielone – z przyczyn ideologicznych – między dwóch gospodarzy, którzy nie zawsze potrafili porozumieć się w sposobie użytkowania i remontów zastanej substancji budowlanej. Z kolei budynki ryglowe stanowiły synonim oficjalnie dyskryminowanego, niemieckiego dorobku kulturowego, stąd pejoratywne określanie tego typu budownictwa jako „pruski mur”. Na te procesy nałożyły się także zmiany cywilizacyjne, będące wyrazem aspiracji wsi do „nowoczesnego stylu życia”, czego dowodem były żywiołowe i szpetne modernizacje tradycyjnej zabudowy, wyburzenia, a także wznoszenie nowych obiektów o ahistorycznych formach i agresywnych kubaturach. Z czasem proces ten został zahamowany, przede wszystkim z uwagi na brak środków będących wynikiem pogarszającej się sytuacji gospodarczej kraju, a zwłaszcza obszarów wiejskich. W związku z odchodzeniem (nieopłacalnością) od tradycyjnej gospodarki rolnej pojawiły się – często samorzutnie – pomysły na poszukiwanie nowych źródeł dochodu poza rolnictwem, w tym przy wykorzystaniu walorów kulturowych wsi, a w szczególności historycznej zabudowy.

Można też mówić o „budzeniu” świadomości kulturowej mieszkańców, którzy identyfikują się z materialnym dziedzictwem kulturowym tej ziemi, dostrzegają wartości tego zasobu, chcieliby zachować i odpowiednio

adaptować zabytkowe budynki do nowych (godziwych) warunków życia, przy wsparciu wszelkich możliwych instytucji – a także wykorzystać je jako nowe lub dodatkowe źródło dochodu.

Idea projektu „Żywy skansen Słowino” została sformułowana na bazie rozpoznanego i wyżej opisanego kapitału (dziedzictwa) kulturowego wsi Słowino oraz na podstawie zastanego kapitału ludzkiego. Całość „wpisuje się” w szeroki proces odnowy wsi, ze szczególnym uwzględnieniem odnowy architektury wsi, odnowy kultury i duchowości oraz odnowy życia społecznego.

Niezaprzeczalnym „bogactwem” Słowina są jego mieszkańcy, zarówno jako zintegrowana i chętna do działań ogólnowioskowych społeczność lokalna, jak również poszczególne osoby (rodziny), świadome historycznych walorów miejscowego budownictwa (np. poprzez wykorzystanie go do działalności agroturystycznej) lub zaangażowane w organizację życia społeczno-kulturalnego (animatorzy sportu). Wokół szkoły podstawowej, rady sołectkiej oraz parafii ogniskują się wszelkie działania o charakterze ogólnowioskowym, które z jednej strony zaspokajają potrzeby o charakterze kulturalno-duchowym, z drugiej zaś umożliwiają udział w pracach społecznie użytecznych. Właśnie ten aspekt ludzki był punktem wyjścia przy opracowywaniu założeń do projektu, jak również nadania mu nieco prowokującej nazwy – „żywy skansen”. Wydawać się może, że te dwa określenia są wzajemnie wykluczające i sprzeczne, gdyż w potocznym rozumieniu „skansenem” określa się coś starego i zacofanego, będącego „przeżytkiem” – na marginesie życia codziennego. Szybkie zmiany cywilizacyjne spychają na dalszy plan wiele elementów tradycyjnego życia wiejskiego. Coraz częściej jednak pojawia się refleksja nad wartościami otaczającego krajobrazu kulturowego, w którym wyrosły kolejne pokolenia, który doceniają zarówno turyści, jak i środowiska naukowo-konserwatorskie. Może on być miejscem i źródłem nowych możliwości zarobkowania i godziwego życia mieszkańców. To właśnie wzajemne relacje: człowiek–krajobraz, człowiek–architektura, człowiek–zabytek stanowią odniesienie do zainteresowania się tym tematem, przygotowania karty kulturowej (monograficznej) wsi oraz opracowania programu jej odnowy.

Głównym celem tego projektu jest ochrona dziedzictwa kulturowego, edukacja i popularyzacja walorów historycznej (ryglowej) zabudowy wsi, a w końcowym rezultacie rewitalizacja zabytkowej zabudowy Słowina oraz harmonijny rozwój zespołu ruralistycznego, opartego na kształtowaniu „dobrego gustu” w architekturze i promocji budownictwa ekologicznego. Oprócz tego wskazuje się na odtworzenie elementów życia wsi zachodniopomorskiej oraz propagowanie charakterystycznych dla regionu

produktów, rzemiosła i przetwórstwa wiejskiego. Na dalszym etapie projekt ten miałby przyczyniać się do rozwiązywania miejscowych problemów społecznych, oświatowych i kulturalnych – m.in. w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy, nauki regionalizmu i ginących zawodów, a także organizacji izby regionalnej.

Konieczne jest też odtworzenie umiejętności związanych z życiem codziennym i prowadzeniem tradycyjnego gospodarstwa domowego, co stanowić może atrakcję turystyczną (nawiązanie do naturalnych, ekologicznych sposobów żywienia). Załącznikiem przyszłej izby regionalnej mogą stać się dawne sprzęty, narzędzia, warsztaty i maszyny rolnicze, pieczołowicie przechowywane przez mieszkańców Słowina, a prezentowane podczas wystaw szkolnych. Zachowane na wsi ryglowe „pustostany” mogłyby być „żywym laboratorium” do działań w zakresie rewaloryzacji zabytkowego budownictwa, w ramach interdyscyplinarnego zespołu specjalistów, przy współudziale samorządu lokalnego i mieszkańców wsi, z przeznaczeniem na obiekty edukacyjno-wystawiennicze.

Projekt został rozpisany na kilka etapów i jest realizowany¹¹ (jednocześnie) w kilku płaszczyznach – od dokumentacji, poprzez edukację i prelekcje, aż do wzajemnego poznania i aktywnego uczestnictwa mieszkańców w częściowych działaniach przy realizacji projektu.

4.1. Prace dokumentacyjno-inwentaryzacyjne nad zabytkową architekturą

Od 2002 roku zewidencjonowano 23 budynki (w tym całe zagrody) ryglowe w formie kart ewidencyjnych zabytków architektury i budownictwa, które zawierają: podstawowe dane historyczno-typologiczne o obiekcie, skrócony opis techniczny, rzuty i plany oraz serwis fotograficzny. W tym samym okresie opracowano około 50 kart detalu architektonicznego historycznych stolarek okiennych i drzwiowych, wykonanych przez miejscowe warsztaty stolarskie. Równocześnie zewidencjonowano ponad 25 inskrypcji (datowników), które są zróżnicowane pod względem materiałowym i kompozycyjnym. Dla trzech najcenniejszych budynków (nr: 67, 70, 71) wykonano dokumentację architektoniczno-konserwatorską, stanowiącą podstawę do wszelkich działań inwestycyjnych (projektowo-budowlanych) przy tych obiektach.

¹¹ Projekt „Żywy skansen Słowino” stanowi zadanie własne Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, a w 2005 i 2006 roku został dofinansowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Mecenatu Państwa i Programu Operacyjnego MKiDN.

4.2. Karta kulturowa (monograficzna) wsi

Równocześnie z dokumentacją elementów architektonicznego krajobrazu wsi wykonano szczegółową inwentaryzację całego zasobu kulturowego wsi, którą naniesiono na mapy w skali 1:10 000 i 1:1000 (Tabl. I: B). Waloryzacja ta obejmuje takie elementy, jak: rozwarstwienie chronologiczne, materiał konstrukcyjny budynków, formy i pokrycie dachów, lokalizację budynków w obrębie zagrody, a także zielen przydomową i przydrożną, układ i nawierzchnie wszystkich dróg, kształt stawów i placów oraz nowe nawarstwienia przestrzenne i kubaturowe. Na potrzeby karty monograficznej wsi wykonano kwerendę bibliograficzną, archiwalną, pozyskano materiały ilustracyjne i kartograficzne oraz szczegółowo opisano wieś z przysiółkami. Niezmiernie ważnym elementem w procesie odtworzenia historycznej struktury własnościowo-przestrzennej okazało się nawiązanie kontaktu z byłymi (sprzed 1945 roku) mieszkańcami Słowina, którzy przekazali cenne informacje o ówczesnych właścicielach zagród, ich zawodach oraz całej infrastrukturze wiejskiej.

4.3. Działania edukacyjne i naukowo-popularyzatorskie

Od chwili sformułowania założeń projektu „Żywy skansen Słowino” (lata 2003–2004) szczególną uwagę przykładano do działań o charakterze edukacyjnym oraz popularyzującym dziedzictwo kulturowe wsi Słowino. Przede wszystkim nawiązano ścisłą współpracę z miejscową szkołą podstawową i zorganizowano plener plastyczny, który miał przybliżyć historię, zabytki i wartości kulturowe wsi – pod nazwą „Zabytki naszej wsi”. Prace poplenerowe zostały zaprezentowane w tzw. magicznym ogrodzie, w ramach zrewaloryzowanego siedliska z tradycyjną zabudową i ogrodem (Ryc. 13). Od 2005 roku Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie jest konsultantem i partnerem Szkoły Podstawowej w Słowinie, realizującej projekt „Szkoła marzeń”, w którym jednym z elementów jest poznanie i ochrona dziedzictwa kulturowego Ziemi Darłowskiej.

W 2004 roku wieś Słowino była prezentowana podczas obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa w województwie zachodniopomorskim oraz w trakcie objazdu studialnego polsko-niemieckiej konferencji naukowej ANTIKON 2004, pt. „Architektura ryglowa – wspólne dziedzictwo” (Ryc. 14). Dla najcenniejszych zagród i obiektów wiejskich zostały opracowane foldery i ścieżka turystyczna z możliwością zwiedzenia wnętrza zagród lub poszczególnych obiektów, a w jednej z zagród przygotowano stół regionalny z wyrobami rękodzieła. Równocześnie powstała – na pod-

stawie zebranych materiałów historycznych, opisowych i fotograficznych – wystawa pt. „Krajobraz kulturowy wsi Słowino”, prezentowana w kilku miastach naszego województwa (od Darłowa po Trzebiatów), a w świetlicy słowińskiej stanowiła pomoc dydaktyczną w przeprowadzanych dla okolicznych szkół lekcjach historii o wsi i regionie. Problematyka ochrony krajobrazu kulturowego wsi Słowino była także przedmiotem wystąpień

Ryc. 13. Słowino, plener plastyczny. Fot. W. Witek, 2004 r.

Ryc. 14. Konferencja ANTIKON 2004. Fot. W. Witek, 2004 r.

na konferencjach naukowych oraz została opublikowana w materiałach pokonferencyjnych (np. Witek 2003; 2005).

Powyższe działania miały nie tylko cel edukacyjno-informacyjny, ale także promujący wieś (i jej wartości kulturowe) w regionie, którego ważnym elementem jest turystyka, a w tym przypadku wskazanie na alternatywne miejsca turystyki nadmorskiej. Kilku właścicieli obiektów (i zagród) ryglowych wystąpiło o wpisanie ich budynków do rejestru zabytków. Do 2006 roku Wojewódzki Konserwator Zabytków wpisał do rejestru zabytków chałupę nr 70 i zagrodę nr 75/76.

4.4. Udział i dokumentowanie zjawisk miejscowego życia społeczno-kulturalnego

Ważnym osiągnięciem Biura Dokumentacji Zabytków była integracja ze społecznością lokalną. Już w 2003 roku zorganizowano spotkanie z mieszkańcami wsi i władzami samorządowymi, na którym naświet-

Ryc. 15. Słowino, dożynki wiejskie. Fot. W. Witek, 2004 r.

lony został program ochrony i odnowy wsi w ramach projektu „Żywy skansen Słowino”. Pracownicy Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie byli zapraszani na wiejskie uroczystości, np.: dożynki (Ryc. 15), wieczornice, uroczysty opłatek, otwarcie nowej szkoły, poświęcenie nowego

wystroju kościoła i samochodu strażackiego oraz zawody sportowe. Ze wszystkich tych spotkań powstała dokumentacja fotograficzna, która stanowić będzie integralny element karty monograficznej wsi.

4.5. Warsztaty konserwatorsko-budowlane

W 2006 roku działania Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie ukierunkowane zostały na zorganizowanie warsztatów konserwatorsko-budowlanych (15–16 lipca), p.n. „Dawne konstrukcje – nowe marzenia”¹² (Tabl. II, III, IV). Głównymi celami tego zadania są: przekaz wartości tradycyjnego (ryglowego) budownictwa wiejskiego, edukacja dzieci i młodzieży, bezpośredni udział mieszkańców wsi (w tym osób bezrobotnych), wykorzystanie tradycyjnych wzorów i technik budowlanych jako inspiracji przy modernizacjach starych budynków i nowych realizacjach, uzyskanie praktycznych umiejętności w zakresie remontów historycznych (w tym zabytkowych) obiektów zgodnie ze sztuką konserwatorską. Powyższa impreza miała charakter otwartego festynu wiejskiego, zorganizowanego we współpracy z gminą Darłowo, przy czynnym i inspirującym udziale Szkoły Podstawowej w Słownie. Przygotowania do tego przedsięwzięcia oraz jego przebieg zaktywizowały wielu mieszkańców wsi, którzy nie tylko brali czynny udział w pracach budowlanych, ale udostępnili sprzęt i narzędzia związane z tradycyjnym ciesielstwem. Efektem tych warsztatów było ustawienie ściany ryglowej (pod nadzorem cieśli) o zróżnicowanych (poglądowych) technikach wypełnienia pól międzyryglowych (z surowców naturalnych), przy wykorzystaniu historycznej („z odzysku”) stolarki. Oprócz tego uruchomiono pracę ręcznego traka, tradycyjny warsztat stolarski, „linię produkcyjną” surowych cegieł i tzw. strychulców. Przed ścianą ustawiono tradycyjny wiejski płot (plecionka i sztachety) oraz założono tzw. przedogródek. Uzupełnieniem warsztatów były: zajęcia plastyczno-praktyczne dla dzieci, plener rzeźbiarski, konkursy wiedzy o historii wsi i zabudowie, wystawa, materiały promocyjne. Fachowcy z dziedziny ciesielstwa, stolarstwa i konserwacji udzielali fachowych rad w zakresie remontu tradycyjnych (ryglowych) konstrukcji ścian.

Kontynuacja tych warsztatów jest przewidziana na jesień 2006 roku, kiedy to ustawiona konstrukcja (ściana ryglowa) zostanie zabezpieczona

¹² Zadanie realizowane w ramach Programu Operacyjnego MKiDN „Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury – ochrona dziedzictwa kultury ludowej”.

TABLICA I

A. . Wieś widok z lotu ptaka (od zachodu). Fot. K. Majchrzak, 2004

B. Słowino waloryzacja kulturowa. Oprac. W. Witek, 2006

TABLICA II

A. Chałupa nr 60 w dawnej zagrodzie bauerskiej. Fot. W. Witek, 2006

B. Logo warsztatów konserwatorsko-budowlanych. Oprac. BDZ Szczecin

TABLICA III

A. Budowa ściany ryglowej. Fot. M. Witek, 2006

B. Ściana ryglowa w Słowninie. Fot. M. Witek, 2006

TABLICA IV

A. Uczestnicy budowy ściany ryglowej w Słównie. Fot. M. Witek, 2006

B. Widokówka ze wsi Słowino. Oprac. BDZ Szczecin

na okres zimowy, a przy obiekcie powstanie punkt informacji turystycznej o walorach tradycyjnej zabudowy ryglowej we wsi Słowino oraz w regionie Ziemi Darłowskiej.

4.6. Kompleksowa odnowa wsi

Planowane na przyszłe lata działania w ramach projektu „Żywy skansen Słowino” mają na celu kompleksową ochronę dziedzictwa kulturowego, przede wszystkim poprzez odnowę tradycyjnej architektury wiejskiej. Przykładem prawidłowego zagospodarowania obiektów ryglowych może być działające obecnie gospodarstwo agroturystyczne w chałupie nr 70 z 1825 roku (obiekt wpisany do rejestru zabytków) oraz tzw. dom letniskowy – całoroczny, w chałupie nr 60 z 1856 roku. Na szczególną uwagę zasługują działania osób, które prowadzą kompleksowe remonty budynków ryglowych zgodnie ze sztuką konserwatorską, tj. z poszanowaniem historycznej substancji budowlanej (np. nr 75 oraz rewaloryzowana chałupa na kolonii). Dzięki działaniom przy tym projekcie wśród mieszkańców wsi pojawiły się koncepcje rewaloryzacji wtórnie przemurowanych chałup, na przykład stylizacja ścian ryglowych czy odsłanianie belek stropowych we wnętrzach.

Niezmiernie ważnym zadaniem będzie przekonanie właścicieli pozostałych obiektów ryglowych do zachowania ich historycznego wystroju oraz prowadzenia wszelkich remontów i modernizacji (np. wymiana stolarki) przy wykorzystaniu podobnych materiałów (drewno) i technologii. W tym zakresie pomocny może być *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Darłowo*, który obejmuje wieś Słowino strefą „A” – pełnej ochrony konserwatorskiej.

Dla wielu mieszkańców Słowina – szczególnie tych pracujących obecnie za granicą – wieś stanie się w przyszłości miejscem nowych inwestycji i nowego zagospodarowania w ramach istniejącej obecnie historycznej przestrzeni kulturowej. W związku z tym konieczny będzie nadzór na pracami projektowymi i planistycznymi, kształtowanie gustów architektonicznych, nawiązujących do tradycyjnego budownictwa pomorskiego, oraz promocja ekologicznego i energooszczędnego budownictwa, które ma bezpośrednie odniesienia do budownictwa ryglowego.

5. Zakończenie

Zwieńczeniem projektu „Żywy skansen Słowino” byłoby – niewątpliwie – utworzenie parku kulturowego Słowino, zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku (art. 16 i 17).

Umiejętne pozyskanie finansowych środków zewnętrznych pozwoliłoby na stworzenie unikatowego miejsca w krajobrazie kulturowym Pomorza Zachodniego.

Bibliografia

- BOGDANOWSKI J. 1973. *Architektura krajobrazu*, Warszawa: PWN.
- BOGDANOWSKI J. 1976. *Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu*, Kraków: Ossolineum.
- DALSKA-SIENKIEWICZ U. 1997. Stan badań nad budownictwem ludowym w woj. koszalińskim, *Koszalińskie Zeszyty Muzealne* 21: 199–225.
- DUMMER G. 1989. *Schlawin*, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte u. Landgemeinden von Manfred Vollack, 1156–1163.
- IDZIAK W. 2002. Krajobraz kulturowy i dziedzictwo kulturowe w strategii rozwoju powiatu sławieńskiego, [w:] *De rebus futuris memento: przyszłość przeszłego krajobrazu kulturowego Ziemi Sławieńskiej*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Sławieński Dom Kultury, Fundacja „Dziedzictwo”, 87–100.
- IDZIAK W. 2004. *O odnowie wsi – poradnik*, Warszawa: Fundacja Wspomagania Wsi.
- KOWALCZYK J., KONTOWSKI K. (oprac.) 2002. *Studium krajobrazu kulturowego gminy Darłowo*, Szczecinek: Pracownia Dokumentacji Historycznej [maszynopis].
- SZALEWSKA E. 2002. Projekt „Kraina w Kratę” jako czynnik rozwoju gminy Sławno, [w:] *De rebus futuris memento: przyszłość przeszłego krajobrazu kulturowego Ziemi Sławieńskiej*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Sławieński Dom Kultury, Fundacja „Dziedzictwo”, 39–53.
- WITEK W. 2003. Słowino (gm. Darłowo) – wieś na szlaku „Kraina w Kratę”, ochrona krajobrazu kulturowego, [w:] *IV Polsko-Niemiecka Konferencja: Architektura ludowa – wspólne dziedzictwo, 18–20 września 2003 r.*, (red.) M. Opęchowski. Szczecin: Towarzystwo Wspierania Rozwoju Pomorza Zachodniego SZCZECIN-EXPO, 319–326.
- WITEK W. 2005. Krajobraz kulturowy wsi Słowino, [w:] *Dzieje wsi pomorskiej. IV Międzynarodowa konferencja naukowa*, (red.) R. Gaziński, A. Chudziński. Dygowo-Szczecin: Gminny Zespół Oświaty i Kultury w Dygowie, 371–383.

Vorstellung des Projektes „Lebendes Freilichtmuseum“ in Słowino als Beispiel des Kulturkreises „Landschaftsschutz“

Zusammenfassung

Ein landschaftlicher Kulturkreis ist ein Zeichen der Anwesenheit des Menschen in der Welt und die daraus entstandene Relation zwischen Elementen der Kultur und der Landschaft. Charakteristisch für den landschaftlichen Kulturkreis

Westpommerns sind u.a. mittelalterliche Bauanlagen, die schachbrettartige Anlage der Felder, die Baustruktur der Gehöfte und das Fachwerkbauwesen.

Seit 2002 führt das Büro für Denkmaldokumentation in Szczecin wissenschaftliche Konservierungsuntersuchungen durch. Die Gemeinde hat die reichhaltigsten Bestände des Riegelbauwesens in Pommern, daher wird diese Region auch „Karierte Landschaft“ genannt. Für die Untersuchungen wählte man das Dorf Słowino (*Schlawin*). Hier befinden sich bis heute erhaltengebliebene Elemente historischer Bauanlagen, viele Fachwerkbauten, ausreichend für das Erstellen einer monografische Landkarte des Ortes, wichtig für die Vorbereitung und Ausführung des Programms Denkmalschutz und Erneuerung des Dorfes.

Die Fachwerkbauten Słowinos sind eine historische „Hinterlassenschaft“ vieler Generationen, so wie auch die Widerspiegelung der örtlichen Traditionen. Die Gebäude charakterisieren sich durch Nutzbarkeit und Sachlichkeit. Sie sind aus örtlich zugängigem Material errichtet, ausgeführt von ansässigen Handwerkern. Ihre Konstruktion aus Holz, Lehm, und Stroh ist einfach, den lokalen Klimaverhältnissen angepasst.

Anhand der Untersuchungsergebnissen formulierte man das Projekt „Lebendiges Freilichtmuseum Słowino“ mit dem Ziel, das Kulturerbe zu schützen, durch Erziehung die Vorzüge der historischen Fachwerkbauweise bekannt zumachen, den „guten Geschmack“ in der Architektur und die ökologische Bauweise zu fördern. Das Projekt sieht vor: Dokumentation, Erziehung, Popularisierung, Teilnahme der Dorfbewohner an der Realisierung.

Es wurden Plenairs, Ausstellungen, Tagungen und Treffen vor Ort organisiert, Ansichtskarten und- material herausgegeben. 2006 präsentierte man in Form eines Dorffestes, organisiert von der Gemeinde und Grundschulen, eine Werkstatt „Frühere Konstruktionen – neue Träume“. Es wurde eine Fachwerkwand mit verschiedenartigen Fülljüngender der Fächer errichtet.

